

הערכת הסביבה החיצונית של משטרת ישראל

2012 - 2008

מחלקת אסטרטגיה / מזר מיניו אסטרטגית

מאי 2007

הערכת הסביבה החיצונית של משטרת ישראל 2008-2012

חוברת זו המובאת בפניכם, מציגה את הערכת הסביבה החיצונית של משטרת ישראל לשנים 2008-2012.

הערכה זו, המהווה את הבסיס להערכת המצב הכוללת של הארגון, נכתבה על ידי מחלקת אסטרטגיה, לתועלת גורמי הפיקוד וגורמים מקצועיים במשטרת ישראל. במציאות דינאמית ומשתנה בה אנו חיים, עולה חשיבותה של הערכת הסביבה מאחר וזו מספקת תחזית למגמות המרכזיות המתרחשות בסביבתה החיצונית של המשטרה וקשורות אליה.

בעבודה זו, מופו ונותחו מגמות הקשורות לתחומים הרלוונטיים לעבודת המשטרה, כגון: סביבתה המדינית, הביטחונית, הכלכלית, החברתית, הפוליטית, המשפטית, ונושאים נוספים בארץ ובעולם.

למגמות אלו יכולה להיות השפעה על משטרת ישראל בראייה ארוכת טווח. בראיה אסטרטגית, זיהוי מוקדם של אתגרים, שצפויים לבוא לפתחה של המשטרה, עשויים להוות נדבך חשוב בקביעת מטרות עבודה עתידיות ומציאת דרכי פעולה למימושן וכל זאת תוך שימוש מושכל במשאבי הארגון.

כולי תקווה, שמסמך זה יאפשר זווית ראייה נוספת לאתגרים הצפויים לנו בעבודת המשטרה.

בברכה,

דוד קראונה, ניצב

ראש אג"ת

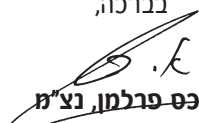
הערכת הסביבה החיצונית של משטרת ישראל 2008-2012

מסמך זה מביא את עיקרי הערכת הסביבה החיצונית שבה פועלת משטרת ישראל. הערכת הסביבה החיצונית מהווה שלב בהערכת המצב הכוללת של הארגון וכן יכולה לסייע להערכות מצב ולתכנון ברמה המקומית וברמה הנושאת. בחרנו להתייחס למרכיבים בסביבה החיצונית, להם יש השפעה או ממשקים משמעותיים על עבודת משטרת ישראל. בכוונתנו לפרסם בעתיד הערכת סביבה חיצונית בתחומים נוספים (שלא מופיעים במסמך זה, כגון בנושא התפתחות טכנולוגית) וכן להעמיק בחלק מהתחומים המופיעים במסמך זה. נשמח לקבל התייחסות, הערות והארות למסמך.

תודות:

בהכנת המסמך היו שותפים רבים בתוך משטרת ישראל ומחוץ לה - במיוחד ראוי לציין את רפ"ק רונן ישי, רפ"ק איתי קזז (מחטיבת המודיעין), רפ"ק ד"ר כנרת אופירי, רפ"ק עומר רסיסי ומר שי עמרם (ממחלקת אסטרטגיה). על כל המלאכה ניצחו רפ"ק אווה נחמיאס ממחלקת אסטרטגיה ומר משה שרביט מחברת "חושבה לתכנון", שעיצבו וריכזו את המסמך וכתבו את מרביתו.

בברכה,

אלכס פרלמן, נצ"ח
רמ"ח אסטרטגיה

תוכן עניינים

9	I. רקע מטרה ומבנה
11	II. המעגל הגלובלי
15	III. המעגל האזורי
16	- תהליכים מרכזיים במעגל הרחוק
17	- המדינות השכנות
19	- הרשות הפלסטינית
21	IV. המעגל הפנימי
21	- דמוגרפיה
23	- תפרוסת האוכלוסייה ומגמות בפיתוח הפיסי
26	- חברה
30	- חינוך ונוער
33	- כלכלה
36	- תקשורת
38	- חוק ומשפט
	נספחים:
40	מפגשים - נספח א'
41	ביבליוגרפיה - נספח ב'

רקע, מטרה ומבנה

רקע ומטרה

1. במשטרת ישראל הוחלט על הכנת הערכת מצב לשנים 2008 ועד 2012. הערכת המצב תכסה את כלל תחומי האחריות של המשטרה, תצביע על פערים מתהווים ועל כיווני פעולה אפשריים לסגירתם.
2. הערכת ההתפתחויות בסביבת הפעולה של המשטרה מהווה מרכיב חשוב בהערכת המצב הכוללת. שכן, משטרת ישראל איננה פועלת בחלל ריק. האתגרים המוצבים בפניה בתחומי אחריותה - הלחימה בפשיעה, השמירה על הסדר הציבורי וכ"ו - הם תולדה של תופעות והתפתחויות בחברה הישראלית כולה. מתחים בין מגזרים שונים בחברה, מוקדי מצוקה, איומים חיצוניים ועוד, הם הגורמים היוצרים את הביקוש לשירותי המשטרה בישראל. יתרה מזו, בעולם המודרני, המתפתח לכיוון מודל "הכפר הגלובלי", יש לגורמים חיצוניים למדינה יותר ויותר השפעות על החברה בישראל וכנגזרת - גם על המשטרה. על כן, יש הכרח לנסות ולהעריך את המגמות, דמוגרפיות, חברתיות, כלכליות ואחרות, העשויות או עלולות להשפיע על פעולת המשטרה בשנים הבאות.
3. המסמך שלהלן מהווה ניסיון למפות את המגמות הללו. מאחר והנושא רחב מאוד יש בהכנת מסמך מעין זה סכנה של התפרסות יתר והכללת נושאים רבים מדי שרק חלקם הקטן רלבנטי ממש למשטרה. המסמך עלול להפוך למעין "מסה על מצב העולם" ולאבד את ייעודו כנייר עבודה ממנו ניתן לגזור מסקנות אופרטיביות לגבי כיווני בניין הכוח הדרושים למשטרת ישראל. מתוך מודעות לאפשרות בלתי רצויה זו **ניסינו להתמקד ולכלול במסמך רק את התופעות והמגמות להן יש לדעתנו השפעה ניכרת ומוחשית על המשטרה**. גישה זו מחייבת בהכרח הפעלת שיפוט מחמיר באשר לנושאים שיוזכרו במסמך ובעיקר לגבי אלו שלא יכללו בו.

4. בהכנת המסמך נעזרנו במומחים רבים. חלקם מתוך המשטרה ובעיקר אנשי מחלקת המחקר שבחטיבת המודיעין, אנשי הייעוץ המשפטי, יועץ המפכ"ל לעניינים ערביים ועוד. בתחומים אחרים נעזרנו גם במומחים חיצוניים מגופים ממשלתיים אחרים וגם מהאקדמיה.
5. בנוסף, נסמכנו על מקורות שונים, כמו דוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, דוחות בנק ישראל, ספרים, מאמרים ומסמכים העוסקים בחברה הישראלית בהיבטים שונים ועוד.

מבנה המסמך

6. הערכת מצב הסביבה החיצונית מחולקת באופן לוגי לשלושה מעגלים קונצנטריים: הסביבה הגלובלית, הסביבה האזורית המזרח תיכונית ובמרכז - החברה הישראלית. מבנה המסמך עוקב אחר חלוקה זו. מטבע הדברים שני הפרקים הראשונים שעניינם בגורמים החיצוניים לישראל הם קצרים יחסית ועיקר הדיון מוקדש לסביבה הפנים-ישראלית.
7. הפרק הפנים ישראלי מחולק לפסקאות הבאות:
- א. דמוגרפיה - ההתפתחויות הצפויות בגודל האוכלוסייה בישראל, הרכבה הלאומי, התפלגות הגילים, מגמות בעליה וכיו"ב;
  - ב. תפרוסת האוכלוסייה ומגמות בפיתוח הפיסי;
  - ג. חברה - עיקר הדיון מוקדש לשסעים המרכזיים בחברה הישראלית;
  - ד. חינוך ונוער - ובעיקר נוער שמחוץ למסגרות החינוך הפורמלי, נוער במצוקה וכדומה.
  - ה. כלכלה - פסקה זו עוסקת בעיקר בשלושת התחומים הבאים: מגמות בהתפתחות הפרמטרים המקרו-כלכליים העיקריים; מגמות בהתפתחות תקציב המדינה; רפורמות מבניות ותהליכים כלכליים, כמו הפרטה וגלובליזציה, להם יכולה להיות השפעה על תחומים רלוונטיים למשטרה.
  - ו. תקשורת - מאפיינים עיקריים של התקשורת בישראל;
  - ז. חוק ומשפט - מגמות בחקיקה ובפסיקה.

המעגל הגלובלי

תהליכים מרכזיים

8. התפתחויות טכנולוגיות ובפרט בתחומי המחשוב, התקשורת וביוטכנולוגיה, מהווים בעשורים האחרונים, וימשיכו להוות, מנוע שינוי מרכזי בעולם. ההתפתחות הטכנולוגית מציבה אתגרים חסרי תקדים לסדר הפוליטי, החברתי, הכלכלי והמשפטי.

9. העלייה ברמת החיים במערב בשילוב עם היעלמותם של האיזמים הביטחוניים הקיומיים, הגבירו מאוד את תשומת הלב המוקדשת לנושאים הומניטריים סביבתיים וכדומה.

10. תהליך **הגלובליזציה** מהווה מרכיב מרכזי בסדר העולמי המתהווה. התהליך, בממדיו הרבים והשוניים, ימשיך להתרחב ולהעמיק למרות ניסיונות מגוונים לעוצרו ולערערו. מהותו של תהליך זה הוא בשינוי שהוא יוצר במושג **ריבונות המדינה**, כפי שהתעצב מאז אמצע המאה השבע עשרה. נושאים רבים שנחשבו עד לא מכבר ל"עניינים פנימיים" של מדינות, הופכים למוקד התעניינות, מעורבות והשפעה של גורמים חיצוניים ובינלאומיים. במקביל חל פיחות גדול מאוד ביכולתה של המדינה המודרנית למנוע התערבויות והשפעות חיצוניות אלו.

11. במצב עניינים זה מתחזק הצורך בשיתוף פעולה בין-לאומי. ואכן ניכרת מגמה ברורה של מדינות לפעול במסגרת של "גושים" המאפשרים הגנה טובה יותר על אינטרסים משותפים. האיחוד האירופי מהווה את הדוגמא המובהקת ביותר לכך אולם מתקיימות התארגנויות רבות נוספות גם אם רופפות בהרבה.

12. ממשלות וחברות עומדות בפני תופעה של הצבת "תג מחיר" לחריגה מנורמות התנהגות מקובלות, בפרט בכל הקשור לנושאי זכויות האדם, איכות הסביבה וכדומה. בנוסף, מעמדם והשפעתם של ארגונים לא ממשלתיים (NGOs) בתחומים אלו התחזק מאוד ומגמה זו צפויה להימשך. אנו עדים לפעילותם של גופים כאלו בישראל ובעיקר ביו"ש, בהקשר של גדר ההפרדה, זכויות המיעוט הערבי בישראל ועוד.

13. במסגרת זו יש לראות את הגלובליזציה של המשפט הבינלאומי. הביטוי המרכזי של מגמה זו עד כה הוא האיום בהגשת תביעות משפטיות, בבית המשפט הבינלאומי או בבתי משפט של מדינות שונות, כנגד בעלי תפקידים רשמיים של מדינות אחרות על רקע של פגיעה בזכויות אדם ובנושאים הומניטריים אחרים.

14. האצת קצב הגלובליזציה מתאפשרת, ובמידה מסוימת מונעת, ע"י פיתוחים טכנולוגיים, בעיקר בתחום התקשורת והמחשבים. נוצר מצב בו אין דרכים יעילות לסכך מעברי מידע מכל סוג שהוא, גם כזה המשרת כוונות עוינות לסוגיהן. כך, רשת האינטרנט, כמו גם מנגנוני עיבוד וניתוח המידע ברשתות הנלווים אליה, מייצרים הזדמנויות טכנו-מבצעיות מגוונות ונרחבות מאוד לתכנון וביצוע פשעים, ומקנים נוחיות רבה מאוד בארגון וניהול מערכי פשע ועבריינות, עקיפת חוק ופגיעה באינטרסים אנושיים מגוונים.

15. תהליך הגלובליזציה קשור קשר הדוק לדומיננטיות הכלכלית והתרבותית של ארה"ב. הערכים והסמלים כמו גם השפה של התרבות האמריקאית, חודרים בעוצמה ומשפיעים על הווייתם של כמעט כל עמי העולם תוך שהם יוצרים אנטגוניזם לא מבוטל ומתחים פנימיים בין שכבות האוכלוסייה השוות לאמץ ערכים ודפוסי התנהגות אלה לבין הדוגלים בשמירה על הערכים המסורתיים.

16. ארה"ב היא התומכת העיקרית בתהליך הגלובליזציה שכן היא טומנת בחובה יתרונות ודיבידנדים ברורים לכלכלה האמריקאית החזקה כמו גם להנחלה והפצה של ערכיה. עם זאת, האמריקאים אינם נרתעים מלנקוט בצעדים הנוגדים את תפיסת הגלובליזציה במקום בו הדבר משרת אינטרסים כלכליים חשובים שלהם.

17. הגלובליזציה יוצרת הגבלה מוחשית על יכולתן של מדינות לנקוט מדיניות כלכלית עצמאית. השפעתם הכלכלית של גורמים חיצוניים, בין אם מדינות אחרות ובין אם תאגידים וחברות עסקיות רב-לאומיות, היא דומיננטית. המחיר של כל ניסיון לקיים כלכלה "סגורה" הוא גבוה ולא כדאי.

18. המשמעות היא החלשת כוחן של ממשלות להחיל סדרים כלכליים לוקאליים רצויים להם, ויצירת קשיים כלכליים גוברים, לפחות לסקטורים מסוימים מבית. כחלק מתהליך זה נכרת מגמה לצמצום עד כדי סילוק מגבלות אדמיניסטרטיביות על המסחר הבינלאומי, כמו מכסים, מגבלות תקינה וכיו"ב.

19. בהקשר לכך יש לציין, כי ניכר לחץ בינלאומי, לרוב בהובלת ארה"ב, ללחימה בעבירות הנתפסות כפוגעות בתנאי הסחר הבינלאומי כמו: גניבת קניין רוחני, הלבנת הון שחור ועוד.

20. מובן, כי כנגזרת של הני"ל מתרחבים גם פערי ההכנסה בתוך המדינות המפותחות, בין העובדים בעלי הכישורים להשתתף וליהנות מהכלכלה הגלובלית ובין העובדים שאינם בעלי כישורים כאלו, ושאינם מסוגלים להתחרות בעלויות העבודה הנמוכות של אזרחי המדינות הבלתי מפותחות. תחרות זו מתקיימת הן על ידי אזרחי המדינות הבלתי מפותחות המתגוררים במולדתם והן על ידי אלו המהגרים, באופן חוקי או בלתי חוקי, למדינות המפותחות.

21. מתעצמים לחצי הגירה מהמדינות העניות למדינות העשירות יותר ובכללן ישראל. אוכלוסיית העובדים הזרים עלולה להוות מוקד וחממה שתחולל איומי ביטחון פנים, וזאת בשל היותם באופן מובנה בתחתית הסולם הכלכלי חברתי, ובגלל הקושי האינהרנטי של אוכלוסיות אלו להתקבל כחלק אינטגרלי תרבותי-כלכלי של המקום.

22. הגלובליזציה של התקשורת, תוך ניצול של ההתפתחויות הטכנולוגיות (אינטרנט, לוויני תקשורת ועוד) מביאה לכך שהשמירה על מגבלות צנזורה הופכת להיות בלתי מעשית.

23. ארצות הברית. בשנה הבאה (2008) צפויות בחירות לנשיאות ארה"ב ונשיא חדש ייכנס לבית הלבן. חילופי השלטון עשויים להיות מלווים בשינויים במדיניות החוץ בנושאים מרכזיים כמו המעורבות האמריקאית בעיראק ובמקומות אחרים וכדומה. עם זאת לא צפוי שינוי מהותי ביחסה של ארה"ב לישראל.

24. כמו כן לא צפוי שינוי במדיניות האמריקאית בנושאים הרלבנטיים ישירות למשטרת ישראל כמו ההתמודדות עם הפשיעה הבינלאומית, זכויות האדם, קניין רוחני וכדומה.

25. אולם, הכישלון האמריקאי המסתמן בעיראק עלול לצמצם את חופש הפעולה של ארה"ב ולהכהות את נחישותה לטפל באופן פרואקטיבי מוקדם באיומים בעודם באיבם, תוך הפעלת לחץ מדיני, כלכלי וגם צבאי, על מדינות וארגונים הנתפסים כמאיימים על הסדר העולמי. האמריקאים יידרשו ככל הנראה להסתמך יותר מבעבר על פעולה במסגרות בינלאומיות תוך התחשבות רבה יותר בעמדותיהן של מדינות אחרות.

26. בשנים האחרונות חוקקו בארה"ב מספר חוקים חשובים המקלים על המדינה להלחם בגורמי הטרור וזאת על חשבון פגיעה מסוימת בזכויות הפרט. ההתרחקות מהאירוע המכונן של המלחמה בטרור - האחד עשר בספטמבר 2001 - מביאה לריאקציה למגמה זו ולקריאה להקפדת יתר על זכויות האזרח. יש להניח שבמידה ולא יהיו אירועי מגה-טרור נוספים יהיה לכך הד גובר בחקיקה ובמדיניות האמריקאית.

27. האיחוד האירופי התרחב מאוד בשנים האחרונות עם הצטרפותן של מדינות רבות ממזרח אירופה והבלקן - כולל רומניה, בולגריה קרואטיה ועוד - לשורותיו. נוכח התנאים הליברליים במיוחד של מעבר אנשים, הון וסחורות בתוך האיחוד האירופי ובין האיחוד לבין ישראל - יש להניח כי ההרחבה תשפיע גם על נגישותם של גורמים פליליים ממדינות אלו לישראל.

28. בשנים הקרובות אנו עשויים להיות עדים להמשך ההתקרבות בין ישראל לאיחוד האירופי. לתהליך כזה עשויות להיות ההשלכות הרלבנטיות הבאות:

א. הצטרפות ישראל למוסדות אירופיים נוספים כמו גם שדרוג מעמד הנציגות הישראלית הקיימת במוסדות אחרים - בכלל זה מוסדות אירופיים הקשורים לעשיית צדק ואכיפת חוק בהם יש למשטרת ישראל עניין מיוחד.

ב. הגברת העיסוק בנושאים הקרובים לליבם של האירופים כמו זכויות נשים ומיעוטים, איכות סביבה ועוד.

29. נוכח עליית משקלה של האוכלוסייה המוסלמית במערב אירופה נושאי המזרח התיכון בכלל והסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט הופכים להיות בעלי משמעות פוליטית פנים-אירופית. כך, לאירועים מקומיים בהם מעורבת המשטרה מול אוכלוסייה ערבית יכול להיות הד משמעותי בעולם ובעיקר באירופה.

30. השינויים הדמוגרפיים מקרינים גם על אופן ההתמודדות של מדינות אירופה עם גורמי הטרור האיסלמיים.

המצב הכלכלי

31. המשק העולמי נמצא בשנים האחרונות בצמיחה יציבה. זהו גורם מרכזי בצמיחה של המשק הישראלי שבו סחר החוץ מהווה מרכיב משמעותי מאוד.

32. מדינות אסיה ובעיקר סין והודו נהנות מקצבי צמיחה מהירים מאוד ונעשות מעצמות כלכליות בקנה מידה עולמי. ההיקף הגדול של הביקושים של המשקים הללו לסחורות ובעיקר לחומרי גלם, משפיעים באופן ניכר על מחיריהם בשוק העולמי ודרך כך גם על הפעילות הפלילית בתחומים אלו.

33. יש משקיפים המודאגים ממצבו של המשק האמריקאי שלו השפעה מהותית על מצבה של הכלכלה הגלובלית - ובעיקר מהגרעון העצום במאזן המסחרי, מהגרעון הגדול בתקציב ומהרמה הנמוכה יחסית של החיסכון. קשייו של המשק האמריקאי באים לידי ביטוי בין היתר בהחלשות מתמשכת של הדולר ביחס למטבעות אחרים.

המעגל האזורי

- 34.** ההשפעות ההדדיות בין ישראל לשכנותיה הן רבות וחזקות אך לא כולן נוגעות להיבטים הרלבנטיים למשטרה.
- 35.** הנושאים העיקריים הרלבנטיים למשטרה הם:
- א. המצב הביטחוני -
    - (1) האפשרות למלחמה;
    - (2) היקפי ועוצמת הפעילות החבלנית העוינת.
  - ב. גורמים המשפיעים על היקף הפעילות הפלילית דרך הגבולות (כולל קו התפר). את אלו נכון לחלק לשניים:
    - (1) גורמים המשפיעים על המוטיבציה לקיומה של הפעילות הפלילית;
    - (2) גורמים המשפיעים על יכולת ההתמודדות עם פשיעה זו:
      - א) יכולתן ורצונן של רשויות ביטחון הפנים של המדינות השכנות, כולל הרשי"פ להתמודד עם תופעות פליליות ולשתף פעולה עם הרשויות הישראליות הרלבנטיות;
      - ב) הקשרים בין גורמים פליליים בישראל עם גורמים כאלו במדינות השכנות;
      - ג) חדירות הגבולות.
  - ג. גורמים המשפיעים על תופעת השוהים הבלתי חוקיים - הפלסטינים ואזרחי המדינות השכנות.
  - ד. איומים על הסדר הציבורי:
    - (1) התפתחויות בזירה הפלסטינית הפנימית או בעימות הישראלי-פלסטיני שעלולות לעורר תסיסה בקרב אזרחי ישראל הערבים;
    - (2) אירועים הקשורים למקומות הקדושים ולהר הבית במיוחד;
    - (3) התקדמות במשא ומתן מדיני שעשויה לעורר תסיסה פנימית ועימותים על רקע פוליטי.
- 36.** בפסקה זו נתמקד בהתפתחויות הרלבנטיות לנושאים הללו.

תהליכים מרכזיים במעגל האיזורי הרחוק

37. המעגל האיזורי הרחוק כולל מדינות מזרח תיכון כמו אירן ועיראק שאין לישראל גבול משותף עימן. מטבע הדברים לתהליכים ואירועים שם יש, אם בכלל, השפעה בלתי ישירה על התופעות המעניינות את המשטרה.

38. לגורל **המלחמה בעיראק** תהיה השפעה חשובה על האזור שעשויה להשליך בסופו של דבר, גם אם באופן עקיף בלבד, על הנושאים הרלבנטיים למשטרה.

39. המאמץ האמריקאי לייצב את המצב הפנימי בעיראק מסתמן ככישלון. קיימת אפשרות סבירה שהאמריקאים יאלצו, בעתיד הלא רחוק, לצאת מעיראק מבלי ששיגו את עיקר היעדים האסטרטגיים שלהם.

40. נסיגה אמריקאית כזו עלולה לחזק את הגורמים הרדיקליים באזור ולעודדם להמשיך או אפילו לתגבר את פעילותם הטרוריסטית שתופנה גם כנגד ישראל. בנוסף, לנסיגה כזו עלולה להיות השפעה שלילית על יציבות השלטון ההאשמי בירדן.

41. אירן הופכת לפטרונית העיקרית של התנועות האיסלמיות הפונדמנטליסטיות הרדיקליות כמו החמאס, חיזבאללה ואחרות. האיראנים תומכים בתנועות הללו, ובפעילותן הטרוריסטית, בדרכים שונות ובעיקר בכסף, בהדרכה ועוד. אירן נוקטת במדיניות לעומתית אל מול הקהילה הבינלאומית המתקשה, עד כה, בגיבוש חזית אחידה ונוקשה כלפיה. הצלחות אירניות אל מול הקהילה הבינלאומית, כולל התקדמות בתכנית הגרעין שלה, עלולה לחזק את ביטחונה העצמי באופן שתתגבר את מאמציה בתחום התמיכה בטרור.

42. קיימת אפשרות שקשה להעריך את סבירותה לתקיפה צבאית של המערך הגרעיני האירני ע"י ארה"ב או גורם מערבי אחר. במקרה כזה יש להניח כי האיראנים ינסו לגמול למערב באופן שיפגע גם בישראל באחת או יותר מהדרכים הבאות:

- א. מאמץ טרוריסטי נרחב מול מטרות ישראליות בארץ ובחו"ל;
- ב. ירי טק"ק לעבר ריכוזי אוכלוסייה בישראל;
- ג. פעולה צבאית בגבולות הצפוניים של ישראל.

המדינות השכנות

43. הפער הכלכלי העצום בין ישראל לשכנותיה מהווה נתון קבוע באזורנו. הפער בה לידי ביטוי בתוצר, בביקוש לסחורות, ברמת החיים, בהכנסה לנפש ובפרמטרים נוספים.

44. הפער יוצר כוחות כלכליים בעלי מאפיינים פליליים מובהקים כמו הברחת סחורות לשוק הישראלי, גניבות רכוש, הגירת עבודה בלתי חוקית וכיו"ב.

45. אין ספק שהפער הכלכלי ימשיך להתקיים וצפוי אף להתרחב בתקופת ההערכה. הגידול המהיר של האוכלוסייה במדינות השכנות, המשיג את קצב גידול התוצר, מהווה גורם מרכזי בכך. מכאן, שהמוטיבציה הבסיסית לפעילות הפלילית מעבר לגבולות תשמר ואף תתחזק.

46. להלן נפרט את ההתפתחויות העיקריות הצפויות במדינות השכנות לישראל בתקופת ההערכה.

47. מצרים. מערכת היחסים בין ישראל למצרים מאופיינת כ"שלום קר". ברמה השלטונית מתקיים דו־שיח סביר בין הממשלות ושת"פ מסוים בין כוחות הביטחון של שתי המדינות. היחסים נתונים להתקרבות והתרחקות בהשפעת אירועים שאינם קשורים בהכרח לנושאים בי-לטרליים. התפתחויות בזירה הפלסטינית ובזירה הסורית והלבנונית יכולים להשפיע על רמת הקרבה ועל רמת השת"פ ובכלל זה על רמת הפעילות המצרית למניעת חדירות לישראל דרך הגבול הארוך בין המדינות.

48. מצרים השואפת לקיים את מעמדה המוביל בעולם הערבי מנסה למלא תפקיד משמעותי בסכסוכים בין ישראל למדינות ערב ובמיוחד בסכסוך הישראלי-פלסטיני. במסגרת זו המצרים עשויים לקבל על עצמם אחריות נוספת להיבטים ביטחוניים מסוימים המשפיעים על החדירות לישראל דרך הגבול ועל העברת אמל"ח לרצועת עזה.

49. על רקע הקושי של ארגוני הטרור הפלסטיניים לחדור לישראל דרך גבולות הרצועה נעשה ניסיון על ידם להגיע לישראל דרך סיני או לפגוע בישראלים השוהים בסיני. עליית חשיבותו של הגבול הישראלי-מצרי כנתיב פח"ע גורמת להגברת מאמציה של מערכת הביטחון - בעיקר צה"ל והשב"כ - לחסימת הגבול.

50. פעילות הפח"ע בסיני עשויה לעבות את מעורבות כוחות בטחון הפנים במצרים, בנעשה שם. למעורבות מוגברת זו תתכן השפעה גם על היקף הפעילות הפלילית דרך הגבול.

51. כפועל יוצא מגילו המתקדם של שליט מצרים קיימת אפשרות ממשית לחילופי שלטון שם במהלך תקופת ההערכה. חילופי שלטון כאלו עלולים להשפיע על מדיניות מצרים מול ישראל ובכלל זה על השת"פ בין המדינות בתחומים הרלבנטיים למשטרה.

52. **סוריה.** הסורים השואפים להחזיר לעצמם את רמת הגולן מציעים לישראל מו"מ על הסכם שלום. ממשלת ישראל, מסיבות שונות, איננה מגלה התלהבות לקידום מו"מ כזה.

53. על רקע זה יתכנו שני כיווני התפתחות בעלי השפעה על פעילות המשטרה:

א. הסורים עלולים לנסות להפעיל לחץ על ישראל ע"י "חימום" גזרת לבנון או אפילו גזרת רמת הגולן. במצב כזה תתכן גם פגיעה בישובים ישראלים ברמה"ג ובגליל. מאמצי ההתחמשות הסורית של התקופה האחרונה מרמזים על רצון סורי ליצור לעצמם אופציה צבאית מול ישראל.

ב. עלולות להתפתח הפגנות והפרות של הסדר הציבורי בישובי הדרוזים בגולן.

ג. כניסה ישראלית למו"מ מדיני רציני שתכלול אפשרות לנסיגה, ביטול הריבונות הישראלית, העברת השטח לריבונות סורית ופינוי ישובים ישראלים ברמה"ג. מצב כזה ייצור בישראל מתח פוליטי ניכר שבסבירות גבוהה יביא לעימותים בין הפלגים הפוליטיים ובינם לבין המשטרה.

54. **לבנון.** הגזרה הלבנונית נמצאת עדיין בתהליך של עיצוב מחדש על פי תוצאות המלחמה האחרונה. המצב הפוליטי בלבנון איננו יציב עדיין וקיימת אפשרות להחלפת הממשלה המתונה יחסית הנוכחית, בממשלה שקרובה יותר ומושפעת יותר מהחיזבאללה.

55. פוטנציאל לעימות צבאי נוסף בגזרה הלבנונית קיים וניכר ניסיון של החיזבאללה להתעצם. אך בשלב זה נראה כי אין לחיזבאללה עניין בעימות כזה בטווח הזמן הקרוב.

56. כאמור, ההתפתחויות בגזרה הלבנונית יושפעו במידה ניכרת מהמתרחש בסוריה.

57. התפרסותו של צבא לבנון בדרום המדינה וחיזוקו המשמעותי של כוח יוניפייל שם עשויה להשפיע באופן חיובי על הגבלת הגישה של גורמים פליליים לקו הגבול.

58. **ירדן**. השת"פ הביטחוני מול ירדן הוא טוב. ניכר מאמץ ירדני מתמשך למניעת כניסה של גורמי פח"ע ופעילות פלילית דרך הגבול לתוך ישראל.
59. נסיגה אמריקאית מעיראק עלולה להשפיע לרעה על היציבות בממלכה. תתכן זליגה של פעילות של הג'יהד העולמי מעיראק לירדן.

הרשות הפלסטינית

60. המצוקה הכלכלית הקשה בשטחי הרשות מגבירה את המוטיבציה לכניסה בלתי חוקית של דורשי עבודה לשטח מדינת ישראל ולפעילות פלילית מסוגים שונים. כבר היום, על פי הערכת גורמי המודיעין במשטרת ישראל, גורמים פלסטיניים פליליים אחראים לכ-30% מעבירות הרכוש בישראל. סביר להניח שמאפייני הפעילות הפלילית יושפעו בין היתר ממצוקות ספציפיות ברש"פ כמו למשל חוסר בתרופות.
61. המצור הכלכלי שהוטל על הרש"פ בעקבות נצחוננו של החמ"ס בבחירות החמיר מאוד את המצוקה הכלכלית. הקמתה של ממשלת האחדות הפלסטינית תביא ככל הנראה להקלות במצור אם לא להסרתו המוחלטת ולשיפור במצב הכלכלי שם.
62. בשלב זה נראה שרגיעה ביטחונית יחסית, משרתת את האינטרס הפלסטיני לטווח הקצר. יחד עם זאת הממשלה הפלסטינית איננה כופה את הפסקת האלימות על כל הארגונים, אם במתכוון ואם כתוצאה של העדר יכולת. עם זאת בטווח הארוך יותר יתכן חידוש האלימות בהיקפים גדולים.
63. אנו עדים לתהליך של התערערות והחלשות השלטון המרכזי ברש"פ הבא לידי ביטוי בעלייתן של חמולות וכנופיות המנהלות פעילות אלימה באופן עצמאי.
64. הרק"ק ימשיך להיות איום מרכזי על היישובים הסמוכים לגבול בשנים הקרובות. יש לצפות להארכת טווח הרק"ק ולהכנסת יישובים ישראלים נוספים לטווח האיום.
65. המשך התקיפות הפלסטיניות על יישובים ישראלים ועל כוחות צה"ל בגבול הרצועה ומערב הנגב עלולה להביא לפעולה צבאית ישראלית. לפעולה כזו יהיו ככל הנראה השלכות משמעותיות על המצב הבטחוני באזור ובכלל זה אפשרות להרחבת היקף תקיפות הרק"ק.

66. קיימת סבירות מסוימת להתקדמות בתהליך המדיני שעלולה להביא להתחייבויות ישראליות בנושאים כמו הקפאת ההתנחלויות, פינוי מאחזים וכיו"ב שיגרמו למתח פוליטי רב בישראל.

67. תתכן הופעת רק"ק גם באיו"ש. הפעלתו תהווה הסלמה משמעותית ביותר.

הסבירות למלחמה

68. על פי הערכתם של גורמי המודיעין הסבירות למלחמה בין ישראל לשכנותיה בשנה הקרובה היא נמוכה.

69. עם זאת, הסבירות לעימות בטווחי זמן ארוכים יותר איננה נמוכה כלל ועיקר.

המעגל הפנימי

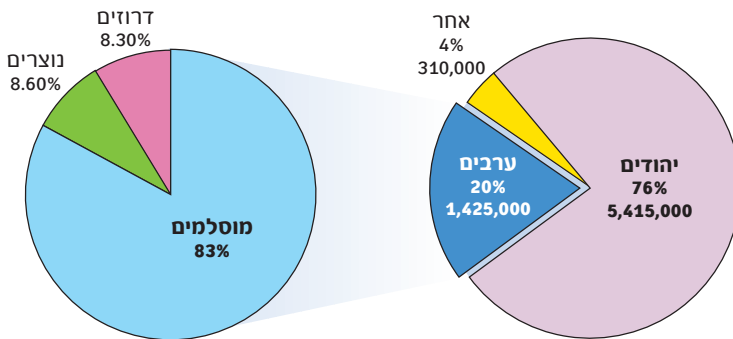
דמוגרפיה¹

70. אוכלוסיית ישראל שמנתה בסוף 2006 מעט למעלה מ-7 מיליון נפש תגדל עד שנת 2012 לכדי 7.8 מיליון נפש.

71. במהלך רב שנות קיומה של המדינה נבע הגידול באוכלוסייה משני מקורות: ריבוי טבעי ועלייה. בשנים האחרונות הידלדלו מקורות העלייה והיקפיה הצטמצמו מאוד. תופעה זו צפויה להמשך במהלך תקופת ההערכה כך שעיקר הגידול באוכלוסייה יהיה תוצאה של ריבוי טבעי.

72. בשלושים השנים האחרונות, חלקו היחסי של המיעוט הלא-יהודי בכלל האוכלוסייה, גדל מ-16% לכ-25%.

אוכלוסיית ישראל - לאום ודת

1. פסקה זו והבאה אחריה מבוססות על המקורות הבאים:

- א. סיקרון משה - דמוגרפיה: אוכלוסיית ישראל - מאפיינים ומגמות הוצאת כרמל, 2004.
- ב. משטרת ישראל/אגף התכנון/מדור מחקר אסטרטגי וסטטיסטיקה - תחזיות אוכלוסייה, מרץ 2007.
- ג. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה - השנתון הסטטיסטי מספר 57 (לשנת 2006).

73. אוכלוסיית המדינה, כולל תושבי מזרח ירושלים, מורכבת בעיקר מיהודים - כ-76% - וערבים המהווים כ-20%. עצירת העלייה תביא לגידול במשקלו של הסקטור הערבי בכ-1% לעשור.

74. הפילוג הסקטוריאלי איננו אחיד גיאוגרפית. האוכלוסייה הערבית מרוכזת במספר אזורים: הגליל, נחל עירון והמשולש והנגב המרכזי והמזרחי.

75. מדינת ישראל היא מדינה צעירה ביחס למדינות מפותחות אחרות. הגיל החציוני בישראל הוא 28 וזאת בהשוואה ל-37 במדינות המפותחות. שיעור הילדים עד גיל 14 הוא 28% לעומת 17% במדינות המערב.

76. האוכלוסייה המוסלמית היא צעירה מאוד - גיל חציוני 18.6 - לעומת האוכלוסייה היהודית בה הגיל החציוני הוא 30.6.

77. גם מהבחינה הגיאוגרפית התפלגות הגילים איננה אחידה. יש אזורים, כמו מחוז ת"א ונפת חיפה, בהם הגיל החציוני, 35, קרוב לגיל החציוני במדינות מפותחות אחרות. ביישובים ערבים וחרדים הגיל החציוני הוא נמוך מאוד - 20.

78. המגמות העיקריות בהתפתחות התפלגות הגילים בתקופת ההערכה הן הבאות:

א. ירידה מתונה בשיעור הילדים באוכלוסייה;

ב. יציבות בשיעור הנמצאים בגיל העבודה העיקרי;

ג. עליה מתונה בשיעור הנמצאים בקבוצת גיל טרום פרישה;

ד. גידול מתמשך בשיעור האוכלוסייה הקשישה, מעל 65, וגידול מהיר יותר בשיעור אוכלוסיית הקשישים יותר - 75 ומעלה.

79. בישראל יש קרוב ל-40 אלף מקרי מוות בשנה מהם כ-2,200 מוגדרים כ"מוות מסיבות לא טבעיות" (תאונות, התאבדויות וכדומה). שיעור הגברים הנפטרים מסיבות אלו כפול משיעור הנשים.

תפרוסת האוכלוסייה ומגמות בפיתוח הפיסי

80. התכנון הפיסי במדינת ישראל מבוצע כיום על פי תמ"א 35 שאושרה בסוף שנת 2005.

81. בין העקרונות העיקריים של התכנית ניתן למצוא:

- א. גיבוש הפיתוח היישובי של ישראל במספר קטן של מרחבים מעוררים מוגדרים תוך יצירת חייצים פתוחים ביניהם.
- ב. פריסה מאוזנת של האוכלוסייה בין חלקי המדינה השונים, תוך הדגשת הפיתוח המרחבי של הנגב ופיתוח מאוזן של הגליל.
- ג. פיתוחה וחיזוקה של ירושלים כבירת ישראל.
- ד. הגדלת הנגישות של מערכות התחבורה הלאומיות תוך מתן עדיפות לתחבורה הציבורית.
- ה. התייחסות ייחודית לאוכלוסייה הערבית בישראל אשר תאפשר הקטנת הפערים בינה לבין האוכלוסייה היהודית ואשר תתן מענה מרחבי יעיל לתהליכי השינוי הכלכלי, החברתי והתרבותי העוברים עליה.
- ו. הבטחת מירב השטחים הפתוחים לשמירת הטבע והנוף ולמילוי צורכי האוכלוסייה לשטחים פתוחים.
- ז. חיזוק הערים ושיפור איכות החיים העירונית. עידוד תהליכי התחדשות ובינוי מחודש של אזורים עירוניים.

82. חלוקת מאמצי הפיתוח בין המחוזות:

- א. פיתוח מואץ למחוז הדרום;
- ב. פיתוח מבוקר של מחוז הצפון;
- ג. חיזוק ירושלים;
- ד. האטה בגידול מחוז המרכז.

83. המגמה התכנונית עוסקת בארגון המרחב סביב ארבעה מרחבים מטרופוליניים:

- א. צפוני - סביב חיפה, עכו, כרמיאל, גוש ערי נצרת ועפולה;
- ב. מרכזי - סביב תל-אביב מאשדוד בדרום ועד צפונית לנתניה;
- ג. ירושלים - כולל בית שמש;
- ד. דרומי - סביב העיר באר שבע במצולע של נתיבות, רהט, ערד וירוחם.

84. מטרופולין ת"א - ימשיך להתמחות בשני הענפים המובילים בכלכלה הישראלית - ענף השירותים העסקיים וענף תעשיות עתירות הידע. כמו כן ימשיך המטרופולין להוות את המרכז התרבותי לישראל כולה וכמוקד בילוי לנוער ויעד מגורים ופרנסה לצעירים.

85. מטרופולין ירושלים - יתמחה בענפי פעילות של שירותים ציבוריים ושל מרכזי לימוד ומחקר. האזור ימשיך להיות מוקד תיירות לאומית ובינלאומית בהיקפים גדולים.

86. מטרופולין חיפה - ימשיך להתמחות בפעילות תעשייתית מסורתית אך יגדיל גם את התמחותו והסבתו ההדרגתית למוביל בתחום התעשיות עתירות הידע. חיפה תמשיך להיות העיר הראשית בצפון במקביל לכרמיאל בירת הגליל העליון וגוש נצרת בגליל התחתון.

87. מטרופולין באר שבע - יתמחה בפיתוח תעשייתי מגוון ובתפקודים עתירי שטח.

88. מגמות עיקריות בפיתוח המגזר הערבי:

א. התכנית קובעת את נצרת ורהט כמוקדי צמיחה לפיתוח עירוני ע"י חיזוק מעמדן, הרחבת תחום שיפוטן והקצאת משאבים כספיים וקרקעיים לפיתוח מואץ.

ב. בסקטור הערבי מסומנים שמונה מוקדי צמיחה אזוריים נוספים: כפר יסף, מגיד אל כרום, סכנין, שפרעם, באקה אל עירביה, טייבה ותל שבע. מוקדים אלו יהיו מרכזים של שירותי מנהל ותעסוקה.

ג. הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב. במסגרת זו מנהל התכנון מתכוון להוסיף לשבעת היישובים הבדואים הקיימים עוד 12 יישובים נוספים.

89. מדיניות מנהל התכנון היא למנוע את הקמתם של יישובים חדשים, למעט התיישבות לאורך קו התפר ומתן מענה להתיישבות בלתי מסודרת בדגש על דרום הארץ.

90. נעשה ניסיון לשמור את האוכלוסייה החזקה במרכז הערים הגדולות ולהגביל את המעבר לפריפריות ע"י הגבלת ההפשרה לבנייה של שטחים חקלאיים.

91. הגידול הצפוי באוכלוסייה בחלוקה למחוזות המשטרה (2012-2005):

א. צפון -	10%
ב. מרכז -	13%
ג. ת"א -	3%
ד. ירושלים -	11%
ה. דרום -	12%
ו. ש"י -	27%

92. מספר יישובים צפויים לגידול חריג של 20% ויותר. הגדולים שבהם - אלו הצפויים לכלול 20 אלף תושבים ויותר הם:

- א. מודיעין עילית;
- ב. ביתר עילית;
- ג. אלעד;
- ד. מודיעין;
- ה. שוהם;
- ו. נתיבות;
- ז. זיכרון - יעקב;
- ח. מעלה אדומים;
- ט. צורן קדימה;
- י. גן יבנה;
- יא. גבעת שמואל.

- 93.** רובם של אזרחי המדינה נמנים על אחד מהמגזרים הבאים:
- הוותיקים האשכנזים החילוניים - כמיליון איש. מגזר זה היווה עד שנות השמונים של המאה העשרים את האליטה החברתית והפוליטית בישראל;
  - בני עדות המזרח שאינם דתיים או חרדים - כמיליון איש;
  - חרדים ודתיים - כמיליון איש;
  - עולי חבר המדינות - כמיליון איש;
  - דוברי ערבית - כמיליון ושש מאות אלף איש.
- 94.** בין הקבוצות השונות המרכיבות את החברה הישראלית מתקיימים קונפליקטים של ערכים ואינטרסים הגורמים למתחים לא פשוטים.
- 95.** עם זאת היותן של הקבוצות הללו דומות בגודלן, מונע את האפשרות שמי מהקבוצות תשיג הגמוניה פוליטית. רוב פוליטי יציב מחייב קואליציה בין כמה מהמגזרים הללו. זוהי הסיבה העמוקה לחוסר היציבות הפוליטי המאפיין את ישראל בשני העשורים האחרונים.
- 96.** מה שמאפשר את קיומן של קואליציות כאלו היא העובדה שמגזרים שונים מייחסים ערכים שונים לנושאים שונים - נושאים מרכזיים עבור מגזר אחד הם משניים עבור מגזר אחר.
- 97.** מספר מאפיינים הם התורמים העיקריים למתחים אלו:
- הגדרתה של המדינה כמדינתו של הלאום היהודי בד בבד עם קיומו של מיעוט ערבי גדול ומתרחב.
  - היותה של ישראל מדינה מודרנית המחויבת לערכים דמוקרטיים ולזכויות המיעוטים.
  - ישראל היא מדינת הגירה. העולים לישראל הגיעו ממדינות שונות, לכן הם בעלי רקע תרבותי שונה.
  - החילון.
  - העימות הישראלי-ערבי ובעיקר הישראלי-פלסטיני והמחלוקת הפנימית לגבי אופן ההתמודדות עמו.

2. ניתוח השטחים בחברה הישראלית מבוסס במידה רבה על: פרס, יוחנן ובן-רפאל אליעזר **קירבה ומריבה - שטחים בחברה הישראלית**. ספרית אופקים. עם עובד. 2006.

98. השסעים המרכזיים בחברה הישראלית הם:
- א. הקונפליקט הלאומי בין יהודים לערבים;
  - ב. הקונפליקט האתני הפנים-יהודי.
  - ג. הקונפליקט הפוליטי בין שמאל לימין.
  - ד. הקונפליקט החילוני-דתי.
  - ה. הקונפליקט בין עולים לוותיקים.

99. **השסע הלאומי בין יהודים וערבים** נראה כחמור והבעייתי ביותר. בעבר היינו עדים גם לביטויים אלימים של שסע זה.

100. עד סוף שנות התשעים של המאה הקודמת נראה היה שהאוכלוסייה הערבית נמצאת בתהליך של "ישראלזציה" - היינו שאיפה לשילוב בחברה הישראלית. ניתן לקבוע שמגמה זו נעצרה ובשנים האחרונות מתחזקת פעילותם הפוליטית של מנהיגים מרכזיים של האוכלוסייה הערבית בישראל המאתגרת את אופייה היהודי-ציוני של המדינה, תוך שאיפה לבידול בדרך של דרישה להכרה כמיעוט לאומי, בעל סמכויות לניהול עצמי בתחומים אזרחיים כמו חינוך וכדומה. ניכרת נטייה להדגשת הזהות הפלסטינית של אזרחי ישראל הערבים כשחלקם מדגישים גם את הזהות האיסלמית.

101. הסקטור היהודי במדינה רואה בעמדה זו איום מהותי ומציב מולה עמדה שלילית קשוחה.

102. חשוב לציין שמנהיגי החברה הערבית בישראל פועלים בעיקר בכלים הדמוקרטיים - הכנסת, בג"ץ והתקשורת. אופי פעולה זה תואם את גישתם המנסה לאתר ולחדד את המתחים שבין מרכיבי הזהות היהודית-דמוקרטית של המדינה.

103. השסע הלאומי ניזון בין היתר מתחושות עמוקות של קיפוח מתמשך - שחלקן הגדול מוצדק. גורם מרכזי נוסף הוא הסכסוך הישראלי-פלסטיני. קיימת מחלוקת בין חוקרי החברה הישראלית באשר למידה שבה הסדר מדיני בין ישראל לפלסטינים יתרום לשיכון הקונפליקט בין אזרחי המדינה הערבים לאזרחים היהודים. יש הגורסים שהסכם כזה יתרום להרגעת העימות בעוד שאחרים גורסים שהבעיה עמוקה יותר ופתרון הסכסוך לא ישנה את דרישתם של האזרחים הערבים לביטול זהותה היהודית-ציונית של המדינה.

104. יחסיה של המדינה עם האוכלוסייה הבדווית, ובעיקר חלקה המתגורר בדרום הארץ, מתאפיינים במתיחות נוספת על רקע המצוקה הכלכלית של אוכלוסייה זו, המחלוקת הקשה על הבעלות על האדמות וסוגיית הכפרים הבלתי מוכרים.

- 105. השסע האתני הפנים-יהודי** - דומה שעוצמתו וחריפותו של השסע בין מזרחיים לאשכנזים - נמצא במגמת הרגעה ואיננו מרכזי כשהיה בשנות הששים והשבעים. זאת, למרות שעדיין קיימים פערי הכנסה מובהקים לרעת יוצאי עדות המזרח.
- 106. חריפותו של השסע הפוליטי - שמאל מול ימין** - משתנה בהתאם למצב המדיני-ביטחוני. ביטוייו נחלשים בעת מתיחות ביטחונית ומחריפים בעת רגיעה, במיוחד כאשר נעשים מהלכים מדיניים הטומנים בחובם אפשרות לויתור על שטחים.
- 107. הקונפליקט הדתי-חילוני** ובמיוחד החרדי-חילוני הוא קונפליקט ערכי עמוק ומבחינה זו מהווה את השסע היסודי בתוך החברה היהודית בישראל. גם כאן קיימת מחלוקת על דמותה ואופייה של המדינה ובכלל זה מעמדם וסמכותם של גורמי השלטון החילוני.
- 108. ותיקים - עולים חדשים.** בעקבות גלי העלייה של השנים האחרונות נוצרו שתי קבוצות גדולות של אזרחים חדשים - עולי חבר המדינות והעולים מאתיופיה.
- 109.** רוב הישראלים רואים את השתזרותם של עולי חבר המדינות כפרויקט שהצליח. נראה שניתן לקבוע בהכללה מסוימת, שקשיי ההתערות של קהילה זו בחברה הישראלית הכללית אינם חורגים מהצפוי והסביר מגל עלייה בהיקף כזה (נזכיר שהעליה מחבר המדינות תרמה לגידול של כ-15% באוכלוסיית המדינה וזאת בתוך עשור שנים בלבד!).
- 110.** עם זאת, החברה הישראלית מתקשה יותר בקליטת בני העדה האתיופית המונים כ-100 אלף נפש מהם כשליש ילידי ישראל. הפער התרבותי בין עולי אתיופיה לאזרחים הוותיקים הוא גדול יותר. מחקרים סוציולוגיים מצביעים על כך שרצונם של יוצאי אתיופיה להשתלב בחברה הישראלית גדול יותר מרצונם של הישראלים הוותיקים לשלבם בתוכם.
- 111.** ככלל עולי אתיופיה חיים במצוקה כלכלית קשה. דו"ח עדכני של בנק ישראל חושף שההכנסה הממוצעת לנפש בקרב יוצאי אתיופיה היא כמחצית מההכנסה לנפש בקרב כלל משקי הבית היהודים.³
- 112.** חלק ניכר מעולי אתיופיה אינם עובדים ורבים אחרים מועסקים כעובדים לא מקצועיים בשכר נמוך. הדבר נובע בעיקר מהעדר השכלה ומיומנויות מקצועיות של חלק גדול מהעולים.

3. דו"ח בנק ישראל לשנת 2006.

113. בשנים האחרונות ניכרת התקדמות משמעותית של יוצאי אתיופיה בדיוור, בתעסוקה ובחינוך. עם זאת, מאפיינים דמוגרפיים כמו שיעור גבוה של משפחות מרובות ילדים, שיעור גבוה של משפחות חד-הוריות ושיעור גבוה יחסית של ילדים המתגוררים עם הורים קשישים, מקשים על קידומה הכלכלי של חברה זו.
114. מגמה זו עלולה להמשך גם בדור הבא שכן שיעור הזכאים לתעודות בגרות ושיעור העומדים בדרישות הסף של האוניברסיטאות נמוך עדיין מהשיעור הממוצע בכלל האוכלוסייה בישראל.
115. **חלקם של העניים באוכלוסייה** הוא גבוה מאוד ביחס למדינות המפותחות. בישראל מתפתחים פערי הכנסה גדולים. הצמיחה הכלכלית המהירה יחסית של השנים האחרונות תרמה בעיקר להגדלת הכנסתן של השכבות המבוססות יותר ובכך גורמת להמשך הגידול בפער הכלכלי.
116. עם זאת הפער הכלכלי איננו יוצר מאבק מעמדי. ההסבר העיקרי לכך הוא פיצולה של השכבה הענייה באוכלוסייה בין קבוצות בעלות אינטרסים מנוגדים עד כדי עוינות ביניהן. כך קשה לראות את הקבוצות העניות יותר באוכלוסייה - הערבים, החרדים, העולים החדשים יוצרים ברית פוליטית יציבה לאורך זמן לשיפור מצבם הכלכלי.⁴
117. **אמון הציבור במוסדות השלטון הדמוקרטי** - סקרי דעת קהל מצביעים על שחיקה מתמשכת של אמון הציבור במנהיגיו הפוליטיים, בכנסת ובמפלגות.
118. קיימת שחיקה מדאיגה גם ברמת האמון במערכת אכיפת החוק. רמת האמון של הציבור במשטרה נמוכה יחסית. קיימת שחיקה גם באמון במערכת המשפט ובבית המשפט העליון - בעיקר על רקע מספר פסיקות בנושאים הנמצאים במחלוקת חריפה.
119. לראשונה מזה שנים ניכרת - כנראה כתוצאה ממלחמת לבנון השנייה - שחיקה באמון הציבור בצה"ל וביכולתו לנצח.

4. קביעה זו אינה מוציאה מכלל אפשרות של שיתוף פעולה נקודתי.

חינוך ונוער

120. במדינת ישראל בשנת 2006 חיים 2,540,000 ילדים ובני נוער המהווים 34% מכלל האוכלוסייה בארץ.

121. בשנת 2005, 1,815,314 ילדים למדו במערכת החינוך, מהם כ-1,367,833 (כ-75.3%) במגזר היהודי ו-447,481 (24.7%) במגזר הערבי.

122. בשנת 2005 כ-101,000 ילדים למדו בגני ילדים בחינוך המוכר שאינו רשמי, רובם בעיקר במגזר החרדי-אגודת ישראל ומעיין החינוך התורני, ובמגזר הערבי.

123. אחוזי לומדים/נושרים. בני נוער שנמצאים מחוץ למסגרות חינוך פורמאלי מהווים קבוצת סיכון מיוחדת להידרדרות לאורח חיים עברייני. להלן מספר נתונים שמצביעים על היקף תופעת הנשירה ומאפייניה.

124. אחוז הנושרים ממסגרות החינוך ברמה ארצית הוא 4.5%.

125. להלן יישובים בהם אחוז הנושרים "רשמית" מבתי הספר היה יותר מכפול מהאחוז הארצי (4.5%): ירושלים, שוהם, החינוך הערבי בתל אביב-יפו, אום אל פחם, ביתר-עילית, לוד - חינוך ערבי, רהט, אבו-סנאן, ג'דידה-מכר, ג'יסר א-זרקא, כפר מנדא, מג'אר, מודיעין עילית, עין מאהל, אלעד, גיליוליה, חורה.

126. עיקר הנשירה ה"רשמית" של תלמידים ממערכת החינוך מתרחשת בכיתות ט'-יא'. בין תחילת שנות ה-90 ועד היום, מתרחש תהליך של ירידה איטית אך עקבית באחוזי הנשירה. אחוזי הנשירה בשנים אלה בכיתות ט'-יב' ירדו מ-7.6% ל-4.5%.

127. בחינוך העברי, אחוז הבנים שנשרו הוא פי שניים ויותר מאחוז הבנות, כך בכל דרגות הכיתה שבין ז' ל-יב'. למרות השיפור שחל באחוזי הנשירה, עדיין נותר פער גדול בין אחוז התלמידים שעלו בתחילת שנות ה-90 לותיקים - פערים של עד פי 3.

128. בחינוך הערבי הנשירה ה"רשמית" מכיתות ט' ו-י' הייתה גדולה יותר מאשר בחינוך העברי (בכיתות ט' - 10.9% לעומת 3.9% ובכיתות י' - 6.9% לעומת 4.0% בהתאמה).

129. זכאות לתעודת בגרות. אחד הכלים הממלכתיים העיקריים להתמודדות עם אי שוויון הוא הענקת השכלה. השכלה ובעיקר השכלה גבוהה תורמת לקידום אישי ומשפחתי לצמיחה כלכלית ולמוביליות חברתית. ענפי הכלכלה שצמחו מאד בתקופה

האחרונה מבוססים על העסקה של בעלי השכלה גבוהה. להלן נתונים על שיעור הזכאים לתעודת בגרות.

130. מבין תלמידי כיתה יב' לא היו זכאים לתעודת בגרות (גם לאחר מועד ב') 42.9% במגזר היהודי, 67.8% במגזר הערבי, 62.3% במגזר הדרוזי ו-73.4% במגזר הבדואי בנגב.

131. אחוז התלמידים הנוצרים (במגזר הערבי) המקבלים תעודת בגרות והעומדים בדרישות האוניברסיטאות גבוה מזה של היהודים, המוסלמים והדרוזים.

132. יישובים הבולטים באחוז הגבוה יחסית של הזכאים לבגרות מקרב הלומדים ביישוב (בהשוואה למוצע הארצי - 55.5%): שוהם (76.3%), הוד השרון (68.5%) הרצליה (78.4%), רעננה (70.9%), רמת השרון (70.3%), מבשרת ציון (70%), גבעת שמואל (67.3%).

133. יישובים הבולטים באחוז הנמוך יחסית של הזכאים לבגרות מקרב הלומדים (בהשוואה למוצע הארצי - 55.5%): ירושלים (חינוך ערבי) (13.8%), ביתר עילית (17.8%), בני ברק (28.8%), תל אביב (26.8%), טירה (31.7%), אבו סנאן (34.1%), גידידה-מכר (25.4%), קלנסווה (30.9%), רהט (33.4%), ריינה (38.4%), ועראבה (33.5%).

134. ככל שהדרוג החברתי כלכלי של הישוב בו לומדים הזכאים לתעודת בגרות גבוה יותר, כך גדל אחוז הזכאים מכלל תלמידי י"ב באותו יישוב. אחוז הזכאים באשכול היישובים המדורג כנמוך ביותר חברתית כלכלית היה 8.2% לעומת אחוז הזכאים באשכולות 9-10 - 70.8%.

135. עוני בקרב ילדים ובני נוער - בישראל חיים 820,000 ילדים ובני נוער מתחת לקו העוני.

136. בשנת 2005, יותר מכל ילד שלישי בישראל (35.2%) חי מתחת לקו העוני. מדובר בעליה נוספת בהשוואה לשנה שעברה (33.2%).

137. קרוב ל-65% מהילדים הלא יהודים בישראל חיים בעוני. אחוז זה גבוה כמעט פי שלושה מאחוז הילדים היהודיים (25.5%) החיים מתחת לקו העוני.

138. למרות תנודות קלות הרי שלאורך עשרים וחמש השנים האחרונות אנו רואים מגמת עליה ברורה בתחולת העוני בקרב ילדים.

139. תחולת העוני של ילדים עולים עלתה בין 2000-2005 ביותר מ-8%.

140. מבין הילדים ובני הנוער שנמצאים מתחת לקו העוני, 381,000 נמצאים ברמת סיכון בינונית להידרדרות לאורח חיים עברייני, מתוכם 134,000 בסיכון גבוה ומייד להידרדרות לאורח חיים עברייני, רק 67,000 מהם זוכים לטיפול משרדי הרווחה.

141. ילדים במצבי מצוקה. בשנת 2006, היו 381,592 ילדים מוכרים למחלקות לשירותים חברתיים, שהם כ-17% מכלל הילדים במדינת ישראל. מאז שנת 2000 ועד לשנת 2006 חלה עליה של כ-40% במספרם.

142. רוב הילדים המוכרים למחלקות לשירותים חברתיים הם בגיל 7-12.

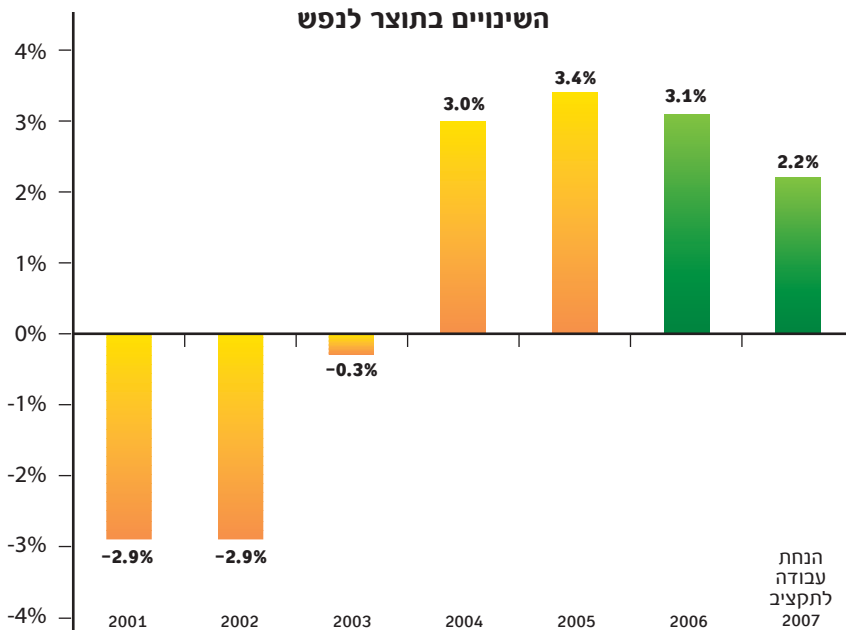
143. 62,273 ילדים הוגדרו על ידי המחלקות לשירותים חברתיים כילדים נזקקים.

144. יישובים בהם אחוז הילדים המוכרים למחלקות לשירותים חברתיים מקרב כלל ילדי היישוב הוא 30% ומעלה (בהשוואה למוצע ארצי של 16.7%): חצור הגלילית, עילוט, בויעינה נוגידאת, ריינה, רכסים, טירת כרמל, גיסר א-זרקא, קלנסווה, מודיעין עילית, באר יעקב ולקיייה.

145. 18.0% מהילדים הבדוים ביישובים המוכרים בנגב היו מוכרים למחלקות לשירותים חברתיים, זאת, לעומת 7.0% מכלל הילדים הבדוים ביישובים הלא מוכרים בנגב.

146. אינדיקטורים מקרו-כלכליים. מזה כארבע שנים נמצא המשק הישראלי במצב של צמיחה. על פי התחזיות של בנק ישראל צפי הצמיחה ב-2007 הוא 4.6%, ולטווח הארוך צפי צמיחה של 4% בממוצע לשנה. ישנם אומדנים המדברים על צמיחה של כ-5% ויותר. מדובר בצמיחה גבוהה בהשוואה בינלאומית והיא כוללת צמיחת התוצר העסקי בשיעור גבוה, גידול בהשקעות וביצוא, קצב השקעות זרות גבוה, עלייה בפריון ושיפור בנתוני התעסוקה.

147. מאז שנת 2004 הגידול בתוצר משיג את קצב גידול האוכלוסייה בשיעור משמעותי כך שהתוצר לנפש גדל בכ-3% לשנה. להלן השינויים השנתיים בתוצר לנפש:

5. פסקה זו מבוססת על המקורות הבאים:
 א. תבור - כלכלה ופיננסים בע"מ - **מגמות כלכליות**. מסמך שהוכן עבור משטרת ישראל. 2007.
 ב. **דו"ח בנק ישראל לשנת 2006**. אפריל 2007.
 ג. משרד האוצר/אגף התקציבים - **מצגת לפורום חשיבה לגיבוש תפיסה אסטרטגית לתכנית הרב-שנתית של משטרת ישראל**. ינואר 2007.

- ז. צמצום המעורבות הממשלתית במשק (הפרטה);
- ח. עידוד התחרות;
- ט. שיפור וייעול הרגולציה הממשלתית;
- י. הגדלת שיעור ההשתתפות בכוח העבודה כמכשיר לצמיחה וחיזוק אוכלוסיות חלשות.

155. המדיניות הכלכלית של הממשלה - משמעויות רלבנטיות עיקריות:

א. השוואת שיעורי המס על רווחי הון מהשקעות בחו"ל לשיעורי המס על רווחים מהשקעות בארץ הביאה לגידול ניכר בפעילות הכלכלית של גורמים ישראלים בחו"ל. יש להניח שגידול זה יתבטא גם **בגידול בהיקפי הפעילות הבינלאומית הבלתי חוקית.**

ב. ההפרטה, המהווה מרכיב חשוב במדיניות הממשלה בשנים האחרונות, מהווה מוקד של מחלוקת חריפה. יחד עם זאת נראה שההפרטה מוציאה מידי בעלי התפקידים בשירות הציבורי סמכויות החלטה לגבי חלוקה של זכויות בעלות ערך כלכלי. בכך מדיניות זו עשויה לתרום לצמצום היקפי השחיתות השלטונית.

ג. מאידך, הכוונה המסתמנת לביזור סמכות ההחלטה על מתן פטור מחובת המכרזים עלולה ליצור פוטנציאל לעליה בהיקף תופעות השחיתות הציבורית.

ד. הגבלת הגידול בתקציב המדינה לקצב גידול האוכלוסיה (1.7%) **תקשה על הגדלה משמעותית של היקף המשאבים המוקצים לנושא אכיפת החוק בישראל מעבר לשיעור זה.**

156. חלוקת ההכנסה הלאומית. שיעור העוני בישראל הוא מהגבוהים בקרב המדינות המפותחות. שיעור המשפחות שמתחת לקו העוני עומד על כ-20%.

157. פירות הצמיחה הכלכלית הנאה של השנים האחרונות לא התחלקו באופן שווה בין מגזרי האוכלוסייה השונים. ככלל, הכנסתם של העשירונים העליונים גדלה בשיעור ניכר בעוד שהשפעת הצמיחה על העשירונים התחתונים היתה נמוכה. עם זאת נראה כי ככל שמתמשכת מגמת הצמיחה, שיעור האבטלה יורד ושיעור ההשתתפות בכוח העבודה עולה, זוכות שכבות נוספות להנות ממנה והכנסתן גדלה בהתאם.

158. דו"ח העוני לשנת 2005/2006 הראה לראשונה סימנים של בלימת מגמת ההחרפה בתופעה, שאפיינה את השנים האחרונות. עם זאת, חלק גדול מהשיפור מיוחס לביטול

הקיצוץ בקצבאות הזקנה כך שלא ברור שהנתונים מצביעים על שינוי מגמה מובהק. 159. יתרה מזו, מכיוון ששיעור הילדים בקרב האוכלוסיות החלשות גדול משמעותית משיעורם באוכלוסייה הכללית, יש חשש שלטווח ארוך שיעורי העוני יגדלו. זאת, במידה שלא תגדל ההשקעה הממשלתית בקידום אוכלוסיות אלו.

תקשורת

160. בשנים האחרונות נפתח שוק התקשורת האלקטרונית בישראל לשידור מסחרי. ממצב בו הייתה התקשורת האלקטרונית מונופול של המדינה, עברנו למצב של ריבוי ערוצי שידור באופן שביחס לגודל האוכלוסייה, היצע הערוצים הוא גבוה גם בקנה מידה עולמי.

161. מדיום האינטרנט צובר תאוצה בארץ ובעולם, והפך משמעותי מאוד גם בתחום החדשותי. ישראל מורגלת בחדירה טכנולוגית מהירה לשימוש הציבור. התחרות הפתוחה על שוק הכבלים, הלווין, הסלולאר וה"בזק" לצד מספר זכייני אינטרנט רב יחסית לשוק מצומצם, חיזקו מאוד את מדיום האינטרנט. התחום החדשותי התעצם בו, וכל עיתון חשוב בארץ מחזיק ומעדכן אתר "און ליין" הזוכה לציטוטים תכופים במדיום הטלוויזיוני והרדיופוני.

162. גם תחום הסלולאר נכנס לאחרונה לשידור חדשותי במכשירי ה"דור השלישי" ומאפשר להתעדכן בכל מקום באקטואליה ויזואלית.

163. שכלול אמצעי התקשורת וזמינותם, הדרישה הציבורית הגוברת לפתיחות תקשורתית ונוכחותה המסיבית של תקשורת זהה בישראל, מקשים מאוד על כל ניסיון להצניע אירועים בעלי עניין תקשורתי.

164. התחרות החריפה בין גורמי התקשורת השונים יוצרת מגמה של האדרת משמעותם של האירועים החדשותיים בכלל ושל אלו הקשורים בביטחון הפנים בפרט. התקשורת נותנת כידוע הבלטה מוגזמת לאירועים שונים, ובכך מעצימה פעמים רבות את משמעותם בתודעת הציבור, הרבה מעבר למשמעות האובייקטיבית שהייתה להם במקור. כך למשל, אירועים מקריים (רצח, עבירות אחרות) שיש בהם יסוד של קונפליקט אתני, עשויים באמצעות התקשורת להעצים ולהעמיק תחושות של עוינות מצד עדה אחת בציבור כלפי אחרת. בכוחה של תקשורת מרובת ערוצים להעצים

פחדים בציבור ע"י הדרך שבה מדווחים אירועים, כאשר מצד שכיחותם הסטטיסטית אינם מצדיקים באופן אובייקטיבי פיתוח פחדים כאלו.

165. יש לציין עוד כי מה שמאפיין את התקשורת המודרנית בעולם כולו, היא העובדה כי מדובר בענף כלכלי כבד, שבעלי השליטה בו מתנהלים לפי קודים עסקיים טהורים. לאופן ההתנהלות של כלי התקשורת, בעיקר במישור בחירת התכנים ושיטות שיווקם, יש השלכות חברתיות, פוליטיות ותרבותיות היורדות עד לשורשים רגישים בחברה. העיסוק בחומרים חברתיים טעונים, תוך החרפת מרכיביהם השליליים, הוא במידה רבה "בידור" הנמכר היטב, כאשר המצב התחרותי בין הרשתות עוד מאיץ את יצר ההחרפה הזה.

166. לעומת זאת בישראל, למרות ריבוי הערוצים, החידושים הטכנולוגיים והפלורליזם החקיקתי - הבעלות על שוק התקשורת היא ריכוזית מאוד ונתונה בידיהם של מספר מצומצם של בעלי שליטה. מגמה זו עלולה להיות בעלת משמעות על חופש המידע בישראל, שכן, למספר אילי תקשורת יכולה להיות השפעה רבה על הנושאים המתפרסמים, גם אם היא סמויה ולא מכוונת ביודעין.

167. כך, המרכיב התקשורתי הופך להיות שיקול בעל משקל גובר בכל תהליך קבלת החלטות תוך שהוא משפיע על סדר היום, על סדר העדיפויות ועל דפוס הפעולה של מקבלי ההחלטות. ההד התקשורתי יכול לעיתים לתת משמעות אסטרטגית לאירועים שאילולא התקשורת היו בעלי משמעות טקטית בלבד.

168. משפטיזציה של חיי היום-יום. החברה הישראלית נמצאת בתהליך שבו המשפט חודר לכל תחום מתחומי החיים. נושאים שבעבר נחלטו באופן אדמיניסטרטיבי הופכים לנושאים המוחלטים בבתי המשפט. קיימת נטיה גוברת להביא מחלוקות לדיון משפטי. משום הביקורת השיפוטית הגוברת והסיכוי הגבוה לכך שהחלטות אדמיניסטרטיביות יאותגרו בבית המשפט גוברת ההזדקקות לחוות דעת משפטיות בכל נושא כמעט.

169. העובדה שהחוקים החדשים נעשים מורכבים יותר והרזולוציה הפרטנית הכלולה בנוסח החוקים תורמת לחיזוק המגמה ומצמצמת את חופש הפעולה של בעלי התפקידים בשירות הציבורי.

170. מתחזקת הגישה על פיה כל אזרח הוא בגדר עותר ציבורי ויכול לעתור לבג"ץ גם אם אין לו נגיעה ישירה לעתירה.

171. כחלק ממגמה זו גוברת גם הנטייה של גופים, חברות וסתם אזרחים להגיש תביעות נזיקין כנגד המדינה גם במקומות שרשויות המדינה פעלו כדין. מגמה זו מעודדת ע"י נטייה של בתי המשפט לפסוק לטובת התובעים או לחייב את המדינה להגיע איתם לפשרה. המשטרה אינה יוצאת מהכלל כאן ואנו עדים למקרים בהם המשטרה נתבעת ונמצאת אשמה ברשלנות ומחויבת בתשלום פיצויים כאשר איננה מצליחה למנוע נזקים הנגרמים לאזרח בידי גורם שלישי.

172. התביעה לשקיפות פעולות השילטון. קיימת מגמה ברורה של חיוב המדינה לחשוף תהליכי קבלת החלטות בפני הציבור המושפע מהחלטות אלו. יכולתן של הרשויות, ובכלל זה של המשטרה לפעול תחת חיסיון מידע או עמימות הולכת ומצטמצמת. למגמה זו עשויה להיות השפעה מרחיקת לכת על פעולות המשטרה בתחום הפלילי.

173. החקיקה איננה משיגה את חידושי הטכנולוגיה. הטכנולוגיה המתפתחת במהירות ניתנת גם לשימוש לרעה ויוצרת לגורמים עבריינים כר נרחב לפעילות מזיקה. החקיקה הפלילית איננה משיגה את החדשנות הטכנולוגית.

174. הרחבת השפעתם של גורמים בינלאומיים על פעילות החקיקה. מספר חוקים מרכזיים בלחימה בפשיעה נחקקו לאחרונה כתוצאה מלחץ של מדינות מחוץ לישראל ובראשם ארה"ב. הנושאים הרלבנטיים בתחום זה הם - קניין רוחני, הלחימה בהון השחור, ארגוני פשיעה, מימון הטרור ועוד.

175. יכולת המשטרה לקדם חקיקה. נראה שהמשטרה מתקשה לקדם חקיקה שתאפשר להתמודד טוב יותר עם הגורמים העבריינים במדינה. יתכן ויהיה נכון, מפאת חשיבות הנושא, לקיים ברור עמוק באשר לאפשרויות לשינוי המצב.

176. הרחבת סמכויותיהם של גורמי פיקוח עירוניים. אי יכולתה של המשטרה להתמודד עם "הפשעה הקלה" הביאה לכך שרשויות מקומיות פועלות לקידום חקיקה שתרחיב את סמכויות הפקחים העירוניים. יש להניח שהמגמה תלך ותתחזק.

177. הקפדה על כללי איסוף ראיות. ניכרת מגמה בפסיקה הפלילית לפסול ראיות כאשר נמצאים פגמים באופן איסופם.

נספח א'

לצורך הכנת המסמך נערכו מפגשים והתייעצויות עם הגורמים הבאים:

- היועץ המשפטי למשטרה וקציני היחידה
- יועץ המפכ"ל לענייני ערבים
- משרד הפנים/אנשי מנהל תכנון
- גבי במבי שלג - עורכת מגזין ארץ אחרת
- ד"ר צבי צמרת - ר' מכון יד בן צבי
- ד"ר יוספה שטיינר - מומחית לחקר המגדר
- ד"ר יורם גבאי - מנכ"ל "פעילים" והממונה על הכנסות המדינה לשעבר
- חבי תבור כלכלה ופיננסים
- מר ערן עציון - סגן ר' המל"ל לענייני חוץ
- ד"ר שרון פרדו - מומחה לחקר האיחוד האירופי
- מר אלון פנקס - קונסול ישראל בניו יורק לשעבר
- רפ"ק רונן ישי - אח"ם/חטיבת המודיעין/ קמ"ד מחקר אסטרטגי
- רפ"ק איתי קזאז - אח"ם/חטיבת המודיעין/ר' חוי מחקר פשיעה ערביי ישראל
- רפ"ק יהודה טברסקי - אח"ם/ר' צוות הלבנת הון

נספח ב' - מקורות

- אדרי, יי (2005), **הפיכת הדמים החברתית**.
- אהרונישקי, אלגריסי, ד"ר ארהרד (2005), **אלימות בקרב ילדים ובני נוער**.
- אחדות, לאה; אנדבלר, מירי; זוסמן, צבי; כהן, רפאלה. **היבטים חברתיים של תקציב המדינה**. המוסד לביטוח לאומי. 2006.
- בן דור, גבריאל, **כנס הרצליה**. 2007.
- בן פרץ, **כנס הרצליה**. 2006.
- בנק ישראל. **דו"ח בנק ישראל לשנת 2006**. אפריל 2007.
- ברום ליאונרד, סלזניק פיליפ (1979), **סוציולוגיה - יסודות עקרונות וגישות**, הוצאת מבט, ת"א.
- **דו"ח דברת - 2005**, משרד החינוך.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. **השנתון הסטטיסטי מספר 57** (לשנת 2006).
- המוסד לביטוח לאומי. **מימדי העוני ופערים בהכנסות 2005-2006**.
- המועצה הלאומית לשלום הילד - **לקט נתונים מתוך השנתון הסטטיסטי ילדים בישראל - 2006**.
- המר, אורנה, **כנס שדרות 2006**, בשיתוף המכללה האקדמית ספיר.
- המרכז הבין-תחומי בהרצליה. **מאזן החוסן והביטחון הלאומי - דו"ח כנס הרצליה השביעי**. ינואר 2007.
- משטרת ישראל/אגף התכנון/מדור מחקר - **תחזיות אוכלוסייה**. מרץ 2007.
- משטרת ישראל/חטיבת המודיעין - **הערכת המודיעין לשנת 2007**.
- משרד האוצר/אגף התקציבים - **מצגת לפורום חשיבה לגיבוש תפיסה אסטרטגית לתכנית הרב-שנתית של משטרת ישראל**. ינואר 2007.
- משרד הפנים/מנהל התכנון - **תמ"א 35**.
- נתוני הביטוח הלאומי, **כנס הרצליה - 2007**.
- סבירסקי שלמה, קונור - אטיאס, אתי (2006), **תמונת מצב חברתית**, מרכז אדוה.
- סיקרון משה - **דמוגרפיה: אוכלוסיית ישראל - מאפיינים ומגמות**. הוצאת כרמל. 2004.
- פרס, יוחנן ובן-רפאל אליעזר. **קרבה ומריבה - שסעים בחברה הישראלית**. ספרית אופקים. עם עובד. 2006.
- צמרת, צבי (2001), **החינוך הלאומי בישראל**, כנס הרצליה.
- שיינין, יעקב - **כנס הרצליה**, 2006.
- שלג, במבי (2007), **פעילים למען חברה אזרחית בישראל**, בתוך המגאזין "ארץ אחרת".
- תבור - **כלכלה ופיננסים בע"מ - מגמות כלכליות**. מסמך שהוכן עבור משטרת ישראל. 2007.